

Könyvszemle

Családtörténet?

Korrajz a 20. századból

Görög Sándor (1933. december 27., Szombathely), az MTA rendes tagja átmenetileg hűtlenné vált imádott mesterségéhez, a kémiahoz, és miután szabadságra küldte a szteroidokat, nagy fába vágta a fejszét.

Gyermekei és unokái számára el akarta mondani, hogy ki ő (identitás, önmeghatározás), hogyan alakult családjuk és saját története, milyen világ vette körül eddigi 77 évében, amíg eljutott a tudós által elérhető teljes megbecsülésig, és azon túl a kiegyensúlyozott, békés családi életig. Ahhoz, hogy ezt megtehesse, a valóságban és képletesen is le kellett szaggatnia a repkényeket, amelyek az idők során behálózták az emlékeket. Sírkövekről kellett letépni a repkényt, és dobozok mélyén volt szükséges turkálni, hogy előkerüljenek a memóriát frissítő, kiegészítő iratok, levelek, beszédszövegek. Valószínű, hogy ez a szokatlan munka nem kizárólag az utódoknak szól, de egyúttal a saját életút összegzésének is tekinthető. A szerző fő kérdése: *Ki vagyok én, és hogyan lettem azzá, aki vagyok?*

A családtörténet, amely a kötet tekintélyes részét teszi ki, tipikusnak mondható. Tipikus a magyar társadalomhoz teljesen hozzásimuló zsidó értelmiségi családokra nézve, amelyeket kereszténységük és magyarságuk ellenére 1944-ben meggyilkoltak. Mégsem teljesen tipikus, mert ha az lenne, úgy Görög Sándor

nem írhatná meg manapság múltat firtató munkáját, és nem maradt volna életben a nagynéni sem, aki az apa-anya nélkül maradt gyereket a gondjaiba vette. Az sem nevezhető igazán általánosnak, hogy a vézskorszak idején egy szerzetesrend misszióháza adott védelmet a zsidónak definiált tízéves gyereknek, és ezzel biztosította életben maradását.

Görög Sándor (akkor még Sanyi) az általános vérzivatarban „a szerencse gyermeke” volt. És mi lett vele? Elég szokványosnak mondható az is, hogy kamasszá, majd fiatal felnőtté érve, több szellemi, lelki perióduson ment végig. Előbb maga is pap akart lenni, majd rájött, hogy ez mégsem lehet a hivatása. Azután utat keresgélt, benézett ide is, oda is, érdekelt a zene, a sport, de a politika egészen 1956-ig nemigen érintette meg. Akkor viszont belekésedett, beállt szegedi egyetemistaként nemzetőrnek, és még a bukás után is röplapot szerkesztett. Megint csak a „szerencse fia” lett annyiban, hogy ez a tevékenység rejtve maradt az „ellenforradalmár bűnözők” üldözői előtt. Állomáshelyünk ebben az időben mindkettőnknek Szeged volt, és valószínűleg a „repkények” teszik, hogy bizonyos dolgokra nem egyformán emlékszünk. Nem jelent semmit, hogy egyetlen nemzetőrrel sem találkoztam ebben a városban, mivel a szervezkedés egyes körökre, karokra terjedt ki, tehát könnyen megeshetett, hogy az akkori Bölcsészkarra, amelynek adjunktusa voltam, ez a hír nem jutott el. Az viszont biztos, hogy az első, október 22-én lezajlott szegedi tünte-

tés alkalmával nem dördült el lövés. Azért tudom ezt, mert magam is ott meneteltem, és a demonstráció során semmilyen alakulat nem jelent meg, amely lőhetett volna. Az viszont szintén bizonyos, hogy két nap múlva egy osztag csakugyan sortüzet adott le a tüntetők feje fölé, de két lövés így is halálosan eltalált két fiatalembert. Ezt a jelenetet máig sem takarja el semmi a szemem elől. Se repkény, se köd.

A forradalmi hevületet, mint oly sok fiatalban, lassanként felváltotta a realitással való szembenézés és megbékülés. Valójában ekortájt kezdődött el Görög Sándorban az a folyamat, amely őt szuverén, a dolgokat saját észjárása és saját etikája szerint mérlegelő és megítélő személyiséggé formálta. A könyv legszebb és érzelmileg legtelítettebb részeit a családra, a rokonságra, a jó emberekre való emlékezés alkotja, szellemileg azonban azok a részek az érdekesítőek, amelyek az önálló gondolkodóvá válás útját vázolják. Ehhez természetesen szilárd alapot nyújtott, hogy megtalálta a szakmát és a munkahelyet, amelyben egyik szerelmének, élete egyik értelmének, a kémiaiának áldozhatott. A Richter ipari üzem volt, de teret engedett a tudományos munkának, és a tudomány ranglistáján Görögöt mind magasabb pozícióban találta mind a hazai, mind a nemzetközi tudományos világ. Szerzőnk nem sokat fáradozik azon, hogy tudományának titkait a dilettánsok számára feltárja, hanem sokkal inkább a motivációkra fektet súlyt, amelyek őt ezen a pályán mozgatták és előrevittek. Ami a kémiaiáért illeti, sokkal inkább azokat a fantasztikus szálakat mutatja meg, amelyek ezt a tudományt összekötik a művészetekkel, így a zenével és az operaszínpaddal...

Közben a szerző néhány tréfát is megenged magának. Egy régebbi írását veszi elő,

amelyben kifigurázta a mind jobban elburjánzó törekvést, hogy a teljesítményt valódi érdem helyett kódok kényszerítélete alapján mérjék le. Leír egy képzeletbeli vitát a Derék Sportoló cím adományozásáról, amelynek során ilyen „észrevételek” hangzanak el a világbajnokságot elnyert sportoló teljesítményét illetően: „... ilyen esetekben nem a tudósítást közlő lapok számát vesszük figyelembe, hanem a kompaktometriás indexet, vagyis a tudósítást közlő világlapok számának köbgyökét osztva a tudósítók átlagéletkorának logaritmusával.” A végeredmény ebben az epés krokiban az lett, hogy a világbajnok helyett a dicső címet egy óvodás kislány nyerte el, aki képes volt olyannyira elhúzni a 25 méteres táv leúszását, hogy társai már az uzsonnán is túl voltak, amikor ő kikecmergett a vízből. Ennyi vidám iróniával ritkán találkozni a formalításokra figyelő értékelési szempontokkal kapcsolatban. Az pedig még ritkább, hogy ezen nem egy társadalomtudós mérlegelődik fel, hanem egy természettudós, akinek a teljesítményét mégiscsak könnyebb absztrakt mutatókkal lemérni, mint – mondjuk – egy zeneesztétáét. Talán kapcsolatban áll ez a jelenség azzal, hogy Görög Sándor jó ismerője az irodalomnak, a festészetnek és a zenének is. Hinni vélem, hogy még a történelem is érdekli.

Görög Sándort nagy valószínűséggel öröklött és gyakorlott kiegyensúlyozottsága, szakma- és emberszeretete lendítette át az életben elébe tornyosuló akadályokon és nehézségeken. Ez teszi lehetővé számára, hogy szembenézzen részben a kudarcokkal, és részben saját régi döntéseivel is. E döntéseket, korábbi nézeteit, elkötelezettségeit nemcsak nem titkolja, de minden teketória nélkül vállalja. Igen, belépett az MSZMP-be, igen, átigazolt az MSZP-be, majd 1996-ban Horn Gyulá-

nak írt levélben jelentette be, hogy elhagyja a pártot, de – mondja, írja – a szíve azóta is baloldalon dobog. Hozzáteszi azonban, hogy a baloldal közelmúltbeli elkésztő látványa miatt mind rendszertelenebbül. Zsidónak tartja magát? – Igen. Magyarok tartja magát? – Igen. A gyökerek, a nyelv, a kultúra, a táj, az emberi környezet, minden ide köti. Önmeghatározásának azonban mégsem a vallás és nem is a nemzet, s még kevésbé a politika a legfőbb meghatározója, mert Görög Sándor tizenöt éve hátat fordított a politikának, továbbá: nem vallásos, és mert értékrendjében nincs szerepe annak, hogy egy tudós vagy művész zsidó, keresztény vagy bármi egyéb, miként értékelését az sem befolyásolja, hogy a szóban lévő nagyság mely nemzethez tartozik. Mi több, Görög Sándor arra is képes, hogy elítélje a politizáló Richard Wagnert, és ugyanakkor óriási művészként tisztelje a zeneszerző Wagnert.

Mindezek után felteszi magának a kérdést, hogy akkor talán identitás hiányában él? Talán nem is tud felelni a kérdésre, hogy ki ő és hová tartozik? Önértékelése negatívumokban összegződik? Nem tud megfelelni a feladatnak, amelyet maga elé állított, amikor leült a géphez, hogy szétszaggassa a feledés homályát? Végül a dilemmára úgy válaszol, hogy egyszerűen embernek, még hozzá etikus embernek tekinti magát. A könyv arról szól, hogy miként lett azzá, ráadásul egy olyan világban,

amelyben óriási volt a csábítás ennek az ellenkezőjére.

Egy biztos: nem szokványos könyvet jelentett meg az Akadémiai Kiadó. A *Repkényszaggatás* nem családrégény, noha a család élő és halott tagjai felvonulnak benne. Nem is valamilyen civil történelem összegzése, mivel a szerző olykor nagy gondot fordít környezete ábrázolására, máskor viszont ezt teljesen mellőzi. A szó elterjedt értelmében emlékiratnak sem mondható, mivel az emlékek sokszor nem önreflektáltak, hanem mások képét és életét idézik fel. Nem önvédelem, mint nagyon sok memoár, hanem sokkal inkább vallomás. Az ellenfél, a „gonosz” csak távoli mezőkön jelenik meg egyszer-egyszer megnevesítve, és Görög Sándor már rajtuk sem akar bosszút állni. Végeredményben ez egy olyan könyv, amelynek a címét a szerző kéleletesen eltalálta. Görög Sándor szaggat. Repkényt és mindent eltávolít, amely egy egész generációt fojtogat. Látni és láttatni törekszik a közelmúlt igazi arcát, igazi emberekkel, jókkal, gyengékkel és rosszakkal beépítve. Hinni lehet, hogy segítene valamit a mai társadalmi zavarokon, ha többen vállalkoznának ilyen bátor „repkényszaggatásra”. (*Görög Sándor: Repkényszaggatás. Önéletrajz, családtörténet, korrajz a 20. századból. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2011. 237 p.*)

Ormos Mária
történész

„Az újságírónak társadalmi értelemben is van felelőssége”

Először Siebert, Peterson és Schramm fogalmazta meg azt a tételt, hogy „a sajtó mindig felveszi azoknak a társadalmi és politikai struktúráknak a formáját és színezetét, amelyek

között működik”. Később Seymour-Ure arról írt, hogy „nyilvánvaló történelmi összefüggések mutatkoznak a sajtó és a pártrendszerek között”. A közelmúltban Hallin és Mancini szintén arra hívta fel a figyelmet, hogy „a médiarendszerek strukturálisan és történetileg kapcsolódnak a politikai rendszerek fejlődéséhez”; a szerzőpáros ugyanakkor már azt